

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

12 lutego 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Krzysztof Wesołowski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska (sprawozdawca)

SSN Dariusz Pawłyszcz

Protokolant Tomasz Kawczyński

po rozpoznaniu na rozprawie 12 lutego 2025 r. w Warszawie

skargi kasacyjnej Banku spółki akcyjnej w W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku

z 17 grudnia 2021 r., I ACa 778/20,

w sprawie z powództwa E.M.

przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w W.

o ustalenie nieważności, ewentualnie o zapłatę, ewentualnie o ustalenie
bezskuteczności,

1. oddala skargę kasacyjną;

**2. zasądza od Banku spółki akcyjnej w W. na rzecz E.M. 8100
(osiem tysięcy sto) złotych tytułem kosztów postępowania
kasacyjnego.**

Agnieszka Góra-Błaszczkowska Krzysztof Wesołowski Dariusz Pawłyszcz

(P.H.)

UZASADNIENIE

E.M. wniosła o ustalenie nieważności umowy kredytu na cele mieszkaniowe E. o nr (...) z dnia 5 maja 2008 r. zawartej pomiędzy nią a Bankiem S.A. z siedzibą w W., ewentualnie o zasądzenie od pozwanego Banku S. A. w W. na jej rzecz kwoty 240 278,56 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia doręczenia pozwu do dnia zapłaty, ewentualnie o ustalenie bezskuteczności postanowień § 2 ust. 2,3, § 4 ust. 1a, § 9 ust. 2, 6, § 11 ust. 5 umowy na cele mieszkaniowe E. o nr (...).

Wyrokiem z 25 września 2020 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie oddalił powództwo o ustalenie (pkt I), oddalił powództwo ewentualne o zapłatę (pkt II), ustalił, że bezskuteczne wobec powódki są postanowienia § 2 ust. 2 i 3, § 4 ust. 1a, § 9 ust. 2 w części tj. w zakresie postanowienia stanowiącego, że „Wysokość rat kapitałowo-odsetkowych określona jest w CHF. Spłata rat kapitałowo-odsetkowych dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu rat kapitałowo-odsetkowych według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w Banku w dniu spłaty. Wysokość rat kapitałowo-odsetkowych w złotych zależy od wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu spłaty, a tym samym zmiana wysokości w/w kursu waluty ma wpływ na ostateczną wysokość spłaconego przez Kredytobiorcę kredytu”, § 9 ustęp 6 w części tj. w zakresie postanowienia dotyczącego, że „Wysokość należnych odsetek określona jest w CHF. Spłata należnych odsetek dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu należnych odsetek według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w Banku w dniu spłaty. Wysokość należnych odsetek w złotych zależy od wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu spłaty”, § 11 ust. 5 w części tj. w zakresie postanowienia odwołującego się do § 2 ust. 2 i 3, § 4 ust. 1a oraz § 9 ust. 2 i 6 w opisanym wyżej zakresie Umowy kredytu na cele mieszkaniowe E. o nr (...) z dnia 5 maja 2008r. zawartej pomiędzy powódką a Bankiem S.A. w Warszawie (pkt III), oddalił powództwo o ustalenie bezskuteczności

w pozostałym zakresie (pkt IV) oraz orzekł o kosztach procesu (pkt V).

Wyrokiem z 17 grudnia 2021 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku, po rozpoznaniu apelacji obu stron, zmienił zaskarżony wyrok w całości w ten sposób, że ustalił nieważność umowy o kredyt hipoteczny na cele mieszkaniowe E. o nr (...) zawartej dnia 5 maja 2008 r. pomiędzy powódką E.M. a Bankiem S.A. w W. (poprzednikiem prawnym pozwanego) (pkt I ppkt 1), oddalił apelację pozwanego (pkt II) oraz orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego (pkt III).

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Okręgowy. Integralną część umowy stanowiły Ogólne Warunki Kredytowania w Zakresie Udzielania Kredytów na Cele Mieszkaniowe oraz Kredytów i Pożyczek Hipotecznych w Banku S.A (dalej: OWKM). Zgodnie z § 2 umowy kredytowej Bank udzielił kredytobiorcy kredytu w kwocie 356 000 zł denominowanego (waloryzowanego) w walucie CHF na okres 360 miesięcy od 5 maja 2008 r. do 4 maja 2038 r. Kwota kredytu denominowanego (waloryzowanego) w CHF lub transzy kredytu miała być określona według kursu kupna dewiz dla wymienionej waluty zgodnie z Tabelą kursów, obowiązującą w Banku w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu. O wysokości wykorzystanego kredytu denominowanego (waloryzowanego) wyrażonego w walucie CHF, wysokości odsetek w okresie karencji oraz wysokości rat kapitałowo – odsetkowych, Bank miał poinformować kredytobiorcę w terminie 7 dni od dnia całkowitego wykorzystania kredytu na zasadach określonych w OWKM.

Oprocentowanie kredytu określono jako sumę zmiennej stawki odniesienia oraz stałej marży Banku w wysokości 2,40 punktów procentowych, które w dniu zawarcia umowy wynosiło 5,21 %. Stawkę odniesienia określono jako stawkę rynku pieniężnego Libor 3-miesięczny, z zaokrągleniem do dwóch miejsc po przecinku.

W umowie jako przeznaczenie kredytu określono sfinansowanie budowy lokalu mieszkalnego nr (...), poddasza nieużytkowego oraz komórki lokatorskiej w budynku nr (...) położonym w G. przy ulicy S./ Ł. działka nr (...).

Uruchomienie i wypłata kredytu miała nastąpić w 4 transzach w formie przelewu na wskazany rachunek bankowy odpowiednio w dniach 8 maja 2008 r. (150 000 zł), 23 maja 2008 r. (171 000 zł), 26 czerwca 2006 r. (30 000 zł), 1 lipca 2008 r. (5000 zł). Zgodnie z § 4 ust. 1a każda transza kredytu wykorzystywana jest

w złotych, przy jednoczesnym przeliczeniu wysokości transzy według kursu kupna dewiz dla CHF - zgodnie z Tabelą kursów obowiązującą w Banku w dniu wykorzystania danej transzy.

Wysokość rat kapitałowo - odsetkowych określona była w CHF. Kredytobiorca zobowiązał się spłacić kredyt wraz odsetkami w 357 ratach miesięcznych w dniu 2 każdego miesiąca, począwszy od 2 września 2008 r.

Zgodnie z § 9 ustęp 2 umowy, spłata rat kapitałowo-odsetkowych dokonywana miała być w złotych po uprzednim przeliczeniu rat kapitałowo - odsetkowych według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z Tabelą kursów obowiązującą w Banku w dniu spłaty. Wysokość rat kapitałowo - odsetkowych w złotych zależała od wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu spłaty, a tym samym zmiana wysokości kursu waluty miała wpływ na ostateczną wysokość spłaconego przez kredytobiorcę kredytu.

Zgodnie z § 9 ustęp 6 umowy kredytobiorca zobowiązał się do spłaty odsetek w 2 dniu każdego miesiąca. Wysokość należnych odsetek określona była w CHF. Spłata należnych odsetek dokonywana miała być w złotych po uprzednim przeliczeniu według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z Tabelą kursów obowiązującą w Banku w dniu spłaty. Wysokość należnych odsetek w złotych zależała od wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF, obowiązującego w Banku w dniu spłaty.

W § 11 ust. 5 umowy kredytobiorca zaakceptował zasady funkcjonowania kredytu denominowanego (waloryzowanego) w walucie wymienialnej, w szczególności zasady określania kwoty kredytu w walucie wskazane w § 2 umowy, sposobu uruchomienia i wykorzystania kredytu określone w § 4 umowy oraz warunków jego spłaty określone w § 9 umowy.

Powódka w chwili zawarcia umowy nie była informowana, w jaki sposób ustalany jest kurs CHF obowiązujący w dniu wypłaty transz kredytu oraz w dniu spłaty rat kapitałowo-odsetkowych. Powódka kredyt spłacała bezpośrednio w walucie polskiej. W okresie od 5 maja 2008 r. do 16 lipca 2019 r. powódka dokonała spłaty 278 962,16 zł polskich, w tym kapitału w wysokości 200 697,04 zł, odsetek w wysokości 78 120,65 zł oraz odsetek karnych w wysokości 143 72 zł.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu I instancji, zgodnie z którym klauzule przeliczeniowe zamieszczone w zawartej przez powódkę z poprzednikiem prawnym pozwanego umowie miały charakter klauzul niedozwolonych (art. 385¹ k.c.), albowiem nie pozwalały na ustalenie w sposób przejrzysty mechanizmu wymiany waluty obcej, tak aby powódka mogła samodzielnie oszacować wpływające dla niego konsekwencje ekonomiczne. Bank kształtował kurs CHF według swego uznania, w sposób jednostronny, arbitralny, co było sprzeczne z dobrymi obyczajami oraz rażąco naruszało interesy kredytobiorcy.

Sąd Apelacyjny uznał, że w myśl art. 385¹ § 1 k.c., postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 umowy nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie (§ 2 tego artykułu). Zgodnie z § 3, nieuzgodnione indywidualnie są te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy, przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta. Ciężar dowodu, że postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, spoczywa na tym, kto się na to powołuje (§ 4).

Strony zawarły umowę kredytu indeksowanego do CHF, a wysokość zobowiązań zgodnie z zawartą na podstawie wzorca umową miała być wielokrotnie przeliczana z zastosowaniem dwóch różnych rodzajów kursu waluty, tj. kursu kupna i kursu sprzedaży, przy czym mechanizm ustalania każdego z ww. kursów nie został uregulowany czy opisany w zawartej przez strony umowie, gdyż w tym względzie odsyłała ona jedynie do „Tabeli kursów”, obowiązującej w chwili dokonywania przeliczeń w Banku. Wprawdzie kredyt został określony jako „denominowany”, to jednak treść umowy jednoznacznie wskazuje, że w istocie umowa miała charakter umowy kredytu waloryzowanego (indeksowanego) kursem CHF. Bank bowiem zobowiązał się wydać (udostępnić) powódce określoną sumę kredytową w złotych, dokonując jednocześnie operacji rachunkowej polegającej na wyrażeniu kwoty

kredytu wykorzystanego w złotych jako wartość w innej walucie (CHF). Indeksowanie takie (odwrotne z CHF na złote) następowało również w celu określenia wysokości rat kredytowych, do których spłaty kredytobiorca był zobowiązany w okresie trwania stosunku kredytowego. Tylko Bank w rzeczywistości jednostronnie i samodzielnie mógł ustalać kursy kupna i sprzedaży, natomiast powódka nie miała na określenie ich wysokości żadnego wpływu. Wobec tego argumenty pozwanego dotyczące sposobu wykonywania umowy, w szczególności stosowania kursów franka szwajcarskiego nieodbiegających od kursów rynkowych, nie stały na przeszkodzie w stwierdzeniu abuzywności postanowień umownych odnoszących się do kursów walut wynikających z „Tabel kursów”.

W sprawie nie kwestionowano nawet, że powódka nie miała w zasadzie żadnego wpływu na uregulowanie postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego przez Bank (art. 385¹ § 3 k.c.); przed podpisaniem umowy mogła jedynie uzgadniać z Bankiem wysokość kredytu, czas jego spłaty oraz formę zabezpieczenia. Aby skutecznie wykazać fakt, że klauzula była uzgodniona z konsumentem, nie wystarcza opatrzenie kontrolowanego postanowienia wzmiankami typu: „wyrażam zgodę”, „przyjmuję własnoręcznym podpisem” (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 6 marca 2013 r., VI ACa 1241/12, LEX nr 1322083). W konsekwencji postanowieniami indywidualnie uzgodnionymi będą takie, które były w sposób rzeczywisty negocjowane lub włączone do umowy wskutek propozycji zgłoszonej przez samego konsumenta.

Sąd II instancji wskazał, że omawiane postanowienia umowne nie zawierają przejrzystego opisu mechanizmu waloryzacji, dzięki któremu kredytobiorca jako konsument w rozumieniu art. 221 k.c. mógłby w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, zrozumieć wpływające z tych postanowień konsekwencje ekonomiczne. Postanowienia te są nietransparentne, nieprzejrzyste i trudne do zrozumienia, a poprzez możliwość dowolnego kształtowania przez Bank kursu wymiany walut skutkują rażącą dysproporcją uprawnień kontraktowych na niekorzyść kredytobiorcy; w sposób oczywisty godzą także w dobre obyczaje. Dobre obyczaje nakazują bowiem, aby koszty ponoszone przez konsumenta związane z zawarciem umowy były możliwe do oszacowania; powódka z przyczyn obiektywnych nie była w stanie tego uczynić. Zapisany w umowie sposób przeliczenia kwoty kredytu (z franka na

złotówki) nie był indywidualnie uzgodniony z powódką. Swoboda powódki ograniczała się jedynie do wyboru jednej z proponowanych ofert, które w swojej konstrukcji opierały się na ogólnych schematach i mechanizmach obowiązujących w banku w owym czasie. Odmowa przyjęcia warunków narzuconych przez Bank byłaby jednoznaczna z odmową zawarcia umowy o kredyt.

Wobec tego Sąd Apelacyjny ocenił, że E.M. nie miała możliwości wyboru sposobu wypłaty kredytu, w szczególności w ten sposób, że miałby on zostać wypłacony we franku szwajcarskim, bądź w złotych ale z zastosowaniem innego kursu, niż kurs walut ustalany w „Tabelach kursów” obowiązujących w banku, gdyż zasady te są częścią narzuconego przez bank wzorca umowy. Dowolność banku w ustalaniu kursu, po którym następuje przeliczenie kwoty kredytu z waluty obcej na walutę polską, jak również kursu, po którym następuje spłata kredytu, stanowi przejaw przerzucenia na klienta całości ryzyka walutowego.

Zawarte w umowie klauzule walutowe zostały zaprojektowane w sposób rażąco niesymetryczny, zabezpieczając interesy głównie kredytodawcy (pozwanego) i jednocześnie godząc w interes kredytobiorcy (powódki). Nieuczciwą praktyką rynkową było zastrzeżenie sobie przez bank uprawnienia do jednostronnego określania poziomów kursów walutowych z jednoczesnym stosowaniem różnych kursów przy wypłacie kredytu i jego spłacie, których rozpiętość (tzw. spread walutowy) była ustalona w sposób całkowicie dowolny, a na pewno nie podlegający jakiegokolwiek kontroli ze strony kredytobiorcy. W rezultacie bank uzyskiwał dodatkowy dochód nie poparty rzeczywistymi operacjami walutowymi, do których nawet nie dochodziło. Takie zachowanie Banku było sprzeczne z dobrymi obyczajami, gdyż wykorzystywało ono niewiedzę i brak doświadczenia konsumenta, zaś udzielane informacje i pouczenia nie były w pełni rzetelne. Została naruszona równorzędność kontraktowa stron, co stanowi podstawę do stwierdzenia abuzywności omawianych zapisów oznaczające, że nie wiążą one konsumenta, nie wywołują skutków prawnych od samego początku i z mocy samego prawa.

W niniejszej sprawie - zdaniem Sądu Apelacyjnego - brak było możliwości wypełnienia powstałych luk w umowie poprzez zastąpienie pominiętych, nieuczciwych warunków umowy przepisami o charakterze dyspozytywnym.

Z pewnością takim przepisem nie mógł być sugerowany przez stronę pozwaną art. 358 § 2 k.c., który dotyczy możliwości określenia kursu waluty obcej (w której zostało wyrażone zobowiązanie) w sytuacji spełnienia świadczenia w walucie polskiej, nie zaś sytuacji, w której dochodzi do przeliczenia wysokości zobowiązania z waluty polskiej na walutę obcą. Analizowana umowa była umową o kredyt waloryzowany (indeksowany) kursem CHF, a świadczenia obu stron były spełniane w walucie polskiej (wypłata w złotych z jednoczesnym przeliczeniem na CHF, spłata także w złotych, po przeliczeniu rat z CHF). Na gruncie zapisów umowy, mechanizm indeksacji służył zatem jako klauzula waloryzacyjna, a między stronami nie dochodziło do transferów waluty. Poza tym przepis ten wszedł w życie dopiero w dniu 24 stycznia 2009 r., a więc nie obowiązywał w dacie zawarcia objętej niniejszym sporem umowy kredytowej, natomiast ocena abuzywności i określenie jej skutków winna jest dokonywana na datę zawarcia umowy.

Skoro więc powódkę nie wiążą abuzywne postanowienie normujące sposób indeksacji (art. 385¹ § 2 k.c.), a powstała luka nie może zostać uzupełniona, brak jest możliwości określenia wysokości spłaty poszczególnych rat, więc zawarta 5 maja 2008 r. umowa kredytowa wobec braku istotnych jej elementów nie może funkcjonować w obrocie prawnym. Zatem (odmiennie niż przyjął to Sąd I instancji) Sąd Apelacyjny ustalił, że umowa ta jest nieważna.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku skargę kasacyjną wywiódł pozwany, zaskarżając go w całości. Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego, tj.:

1. art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z 385¹ § 1 k.c., poprzez ich błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że w świetle cyt. przepisów przez pojęcie „postanowienia umowy zawieranej z konsumentem” należy rozumieć całą jednostkę redakcyjną konkretnej umowy, a nie wyrażoną w tych jednostkach, dającą się wyodrębnić normę prawną regulującą zachowania stron stosunku prawnego (postanowienie umowne w znaczeniu normatywnym, a nie wyłącznie redakcyjnym), co doprowadziło do błędnego uznania, że za abuzywny należy uznać cały mechanizm przewidujący indeksację kredytu do franka szwajcarskiego (tzw. klauzulę indeksacyjną), podczas gdy wyeliminowaniu z umowy powinno podlegać co najwyżej odesłanie do tabel

kursów ustalanych przez bank (tzw. klauzula kursowa); w konsekwencji błędnej wykładni wskazanych przepisów. Sąd błędnie nie zastosował - w miejsce kursu tabelarycznego ustalanego przez powoda - kursu ustalonego przez Narodowy Bank Polski (konstytucyjny organ kontroli państwowej i ochrony prawa);

2. art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 358 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. XLIX ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Przepisy wprowadzające kodeks cywilny oraz art. 41 ustawy z dnia 29 kwietnia 1936 roku - Prawo wekslowe (dalej: „Prawo wekslowe”), poprzez ich niezastosowanie do spornej umowy, podczas gdy zarówno z intencji stron, charakteru umowy, a także treści tych przepisów wynika jednoznacznie, że w takim przypadku zobowiązanie Powoda mogło być określone w oparciu o średni kurs Narodowego Banku Polskiego na podstawie art. 358 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. XLIX ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku - Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (retrospektywne działanie tego przepisu), względnie w oparciu o przepis art. 41 Prawa wekslowego;

3. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. i art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 roku w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „Dyrektywa 93/13”), poprzez dokonanie ich błędnej wykładni, polegającej na przyjęciu, że związanie stron umową kredytu w pozostałym zakresie (po wyeliminowaniu z jej treści postanowień niedozwolonych) nie jest możliwe, podczas gdy prawidłowa wykładnia tych przepisów prowadzi do wniosku, że w razie stwierdzenia abuzywności niektórych postanowień umownych, wykładnia pozostałej części umowy powinna być dokonywana z uwzględnieniem celu, jakim jest - obok utrzymania obowiązywania umowy - przywrócenie równowagi kontraktowej stron.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu I i II instancji w całości i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powódka wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna podlegała oddaleniu jako niezasadna.

Problematyka na którą powołuje się skarżący była już przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. np. uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56; wyroki SN: z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22; podobnie w orzecznictwie TSUE zob. wyroki: z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai, pkt 49-50; z 26 lutego 2015 r., C-143/13, Matei, pkt 54; z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, Van Hove, pkt 33; z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriuc i in., pkt 35; z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, pkt 44).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, postanowienia Sądu Najwyższego z 10 sierpnia 2023 r., I CSK 5543/22, z dnia 21 grudnia 2023 r., I CSK 2685/23, z dnia 8 grudnia 2023 r., I CSK 3211/23). Wynika to zresztą z art. 385² k.c., który wprost stanowi, iż oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść. W wyroku z 20 września 2017 r., C - 186/16 TSUE wyjaśnił, że art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego należy dokonywać w odniesieniu do chwili zawarcia danej umowy, z uwzględnieniem ogółu okoliczności, które mogły być znane przedsiębiorcy w tej chwili i mogły mieć wpływ na późniejsze jej wykonanie.

Trafność i aktualność przyjętej przez sądy powszechne oceny sprawy niniejszej potwierdza pogląd, wyrażony w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22. W orzeczeniu tym wyjaśniono m.in., że w razie uznania, że postanowienie umowy kredytu indeksowanego, odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób

określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów. Ponadto Sąd Najwyższy przesądził także, że w razie niemożności ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego, umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie. Jeżeli w wykonaniu umowy kredytu, która nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bank wypłacił kredytobiorcy całość lub część kwoty kredytu, a kredytobiorca dokonywał spłat kredytu, powstają samodzielne roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia na rzecz każdej ze stron. Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bieg przedawnienia roszczenia banku o zwrot kwot wypłaconych z tytułu kredytu rozpoczyna się co do zasady od dnia następującego po dniu, w którym kredytobiorca zakwestionował względem banku związanie postanowieniami umowy. Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, nie ma podstawy prawnej do żądania przez którąkolwiek ze stron odsetek lub innego wynagrodzenia z tytułu korzystania z jej środków pieniężnych w okresie od spełnienia nienależnego świadczenia do chwili popadnięcia w opóźnienie co do zwrotu tego świadczenia. Sąd Najwyższy rozpoznający niniejszą sprawę jest związany cytowaną uchwałą (art. 88 ustawy o SN).

Zaprezentowane stanowisko Sądu Najwyższego jest m.in. konsekwencją stanowiska Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który w kwestii dopuszczalności wypełnienia powstałej luki po wyeliminowaniu klauzuli abuzywnej wypowiedział się m.in. w wyroku z 3 października 2019 r., C-260/18. TSUE stwierdził w nim, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy miał możliwość zastąpienia nieuczciwego postanowienia umownego przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym albo przepisem mającym zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę, przy czym możliwość ta jest ograniczona do przypadków, w których usunięcie nieuczciwego postanowienia umownego zobowiązywałoby sąd do unieważnienia umowy jako całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie szkodliwe skutki, tak że zostałby tym ukarany (zob. podobnie wyroki: z 30 kwietnia 2014 r., Kasler i Kaslerne Rabai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 80-84; z 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 64).

W orzecznictwie wypracowano jednolite stanowisko, że wykładnia art. 385¹ §

1 k.c. nie daje podstaw do przyjęcia, że w ramach oceny abuzywności postanowienia istotny jest sposób jego stosowania przez bank. Przepis ten jest bowiem instrumentem kontroli treści umowy, przedmiotem oceny jest treść normatywna postanowienia umownego, a jej punktem odniesienia - sposób oddziaływania postanowienia na prawa i obowiązki konsumenta. Sankcje będące konsekwencją abuzywności postanowień umownych działają ze skutkiem *ex tunc*, co oznacza, że zdarzenia o charakterze następczym w stosunku do daty zawarcia umowy zawierającej klauzule abuzywne - z wyjątkiem woli konsumenta - pozostają bez znaczenia dla takiego charakteru postanowień umownych. W konsekwencji bez znaczenia jest to, w jaki sposób pozwany rzeczywiście stosował abuzywne postanowienia umowne, w szczególności czy przynosiły mu one nieuzasadnione korzyści i czy opierał się na powszechnej i utrwalonej praktyce bankowej. Dla oceny abuzywności postanowień umownych nie ma znaczenia przyczyna zawarcia przez kredytobiorcę umowy, sposób jej wykonywania czy interes banku, który w relacji z konsumentem stosował klauzule niedozwolone (zob. m.in. uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15 i z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2 oraz orzecznictwo TSUE przytoczone w ich uzasadnieniu).

W niniejszej sprawie nie wystąpiła żadna z przesłanek, które umożliwiłyby wypełnienie powstałej luki po usunięciu postanowień abuzywnych. W przepisach prawa polskiego brak jest przepisu dyspozytywnego pozwalającego na ustalenie kursu wymiany walut w sytuacji, gdy postanowienie umowne określające taki kurs jest bezskuteczne. Przepisem takim nie jest w szczególności art. 358 § 2 k.c.

Klauzule indeksacyjne zawarte w umowie stron, jak prawidłowo stwierdziły Sądy *meriti*, nie sprostaly testowi transparentności. W orzecznictwie TSUE wskazano, że wymóg, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek. Również związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu musi być przedstawiony tak, by

konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, konsekwencje ekonomiczne tej umowy (wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, pkt 75 i kolejne, które się na niego powołują). Chodzi o możliwość ustalenia treści stosunku zobowiązaniowego, w tym zwłaszcza rozmiaru przyszłego świadczenia konsumenta, przy wykorzystaniu zobiektywizowanego kryterium przeciętnego konsumenta (zob. wyroki SN: z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21, i z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22).

Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut są nietransparentne, gdyż pozostawiają pole do arbitralnego działania banku i obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem. W konsekwencji mają charakter niedozwolonych postanowień umownych (zob. wyroki SN: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21, i z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22; z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 334/22; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22). Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia banku oraz wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku, przy czym dla tej oceny nie ma znaczenia, czy bank w rzeczywistości z tej swobody korzystał, niekorzystnie kształtując pozycję konsumenta.

Kwestionowane przez powódkę postanowienia stanowiące klauzule indeksacyjne są abuzywne, a zatem są od początku, z mocy samego prawa, dotknięte są bezskutecznością (zob. uchwałę składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56).

Jak wyjaśniono w orzecznictwie Sądu Najwyższego, jeżeli eliminacja niedozwolonego postanowienia umownego doprowadzi do takiej deformacji regulacji umownej, że na podstawie pozostałej jej treści nie da się odtworzyć treści praw

i obowiązków stron, to nie można przyjąć, iż strony pozostają związane pozostałą częścią umowy. Koresponduje to z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13/EWG, który przewiduje, że nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków (zob. np. wyroki SN z: 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21). Wyeliminowanie z łączącej strony umowy abuzywnych postanowień umownych rodzi zatem konieczność dokonania oceny, czy umowa w pozostałym zakresie jest możliwa do utrzymania. Jak wskazał Sąd Najwyższy, wyeliminowanie ryzyka kursowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, że należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu. Oznacza to z kolei, że po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, co przemawia za jej całkowitą nieważnością (wyroki SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 19 maja 2022 r., II CSKP 797/22). Stanowisko to znalazło także swoje potwierdzenie w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w pkt 2 której stwierdzono, że w razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie. Stwierdzenie nieważności umowy mieści się zatem w zakresie sankcji, jaką Dyrektywa 93/13/EWG przewiduje w związku z wykorzystywaniem przez przedsiębiorcę nieuczciwych postanowień umownych.

Modyfikacja umowy poprzez uzupełnienie jej luk byłaby sprzeczna z celem zapobiegania kolejnym naruszeniom, co jest istotą dyrektywy 93/13/EWG. Przedsiębiorca, mając świadomość braku sankcji, mógłby w dalszym ciągu stosować nieuczciwe praktyki oraz abuzywne klauzule, bowiem wiedziałby, że jedyną karą byłoby zastąpienie niedozwolonych postanowień innymi, co pozostawałoby bez wpływu na ważność wadliwego stosunku prawnego (zob. np. wyroki TSUE z: 14 czerwca 2012 r., w sprawie C-618/10, Banco Español de Crédito SA; 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai; 26 marca 2019 r.,

w sprawach połączonych C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria SA i Bankia SA).

Sąd Najwyższy również wskazał, że działania sądu w razie stwierdzenia klauzuli abuzywnej mają mieć charakter sankcyjny, co oznacza osiągnięcie swoistego skutku zniechęcającego profesjonalnych kontrahentów, zawierających umowy z konsumentami do przewidywania w umowach z nimi nieuczciwych postanowień umownych. Taki skutek nie mógłby zostać osiągnięty gdyby umowa mogła zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy przez wprowadzenie do umowy warunków uczciwych (zob. np. wyroki SN z: 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, OSP 2021, nr 2, poz. 7; 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że postanowienia umowy kredytu, zarówno określające zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złote przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, stanowią postanowienia określające świadczenia główne stron i jeżeli sformułowane są w sposób niejednoznaczny, pozwalając bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, to mają charakter niedozwolonych postanowień umownych w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (m.in wyroki: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 54, i z 17 marca 2023 r., II CSKP 924/22).

Podsumowując, zarzuty skargi okazały się nieuzasadnione. Bezzasadny okazał się zarzut pierwszy, dotyczący naruszenia prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 2 w zw. z art. 385¹ § 1 k.c. poprzez ich błędną wykładnię. Jak trafnie zarzucono w odpowiedzi na skargę, przy przyjęciu możliwości rozróżnienia klauzuli przeliczeniowej od klauzuli indeksacyjnej jako klauzuli normatywnej (ogólnej),

usunięcie z umowy klauzul przeliczeniowych skutkować musi upadkiem spornej umowy. Brak jest bowiem możliwości inkorporowania do umowy jakichkolwiek przepisów prawa powszechnie obowiązującego przez sąd „z urzędu” jak też wymaganej w tym przedmiocie zgody konsumenta. Badanie pod kątem abuzywności postanowień wzorców umownych odbywa się z uwzględnieniem chwili zawarcia umowy. Eliminacja postanowień odsyłających do tabelarycznych kursów bankowych powoduje nie dającą się usunąć lukę w umowie, na skutek czego nie może ona być w praktyce wykonywana.

Bezzasadny okazał się również zarzut drugi, dotyczący naruszenia art. 385¹ k.c. w zw. z art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 358 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. XLIX ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku - przepisy wprowadzające kodeks cywilny oraz art. 41 ustawy z dnia 29 kwietnia 1936 roku - Prawo wekslowe poprzez ich niezastosowanie. Jednostronne narzucenie przez Bank tzw. Tabel kursowych, nienależyte poinformowanie powódki o skali ryzyka, związanego z zaciągnięciem kredytu indeksowanego w narzuconej wzorcem umownym formie, doprowadziło do niemożliwości zastąpienia abuzywnych postanowień umowy przepisami o charakterze dyspozytywnym; nie przywróci ono zachwianej równowagi stron stosunku prawnego.

Nie zasługiwał też na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 i 2 k.c. i art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich poprzez dokonanie ich błędnej wykładni. Jak już wskazano, zastąpienie abuzywnych postanowień przeliczeniowych nie przywróci stanu równowagi między stronami kontraktu, ani nie wyrówna rozkładu ryzyka, które obciąża konsumenta w sposób niczym nieograniczony a kredytodawcę jedynie do wysokości udzielonego kredytu.

Mając na uwadze zaprezentowane argumenty, Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., jako nie mającą uzasadnionych podstaw.

O kosztach postępowania kasacyjnego Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 98 § 1, 1¹ i 3 k.p.c. w zw. z § 2 pkt 7 w zw. z § 10 ust. 4 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska Krzysztof Wesołowski Dariusz Pawłyszcz

(P.H.)

[a.ł]